

Markus Rytinki

Internetsensuuri Suomessa. Sensuurin aiheet, sensuuriin liittyvät lait ja lakien valvonnan käytäntö

Markus Rytinki. Internetsensuuri Suomessa [Censorship of the Internet in Finland] Informaatiotutkimus 33(2), 2014.

The purpose of this study was to find out which topics are censored in the internet in Finland and how the censorship structurally works. The results show the Finnish censorship concentrates on three issues: 1) child pornography, 2) intellectual property rights and 3) freedom of speech. Several different operators have an influence over the enactment of laws concerning internet censorship. In addition to the parliament, the government and the president, there is a diverse set of civic organizations, ministries and other governmental bodies, interest groups, labour movements, employers' organizations, private corporations and universities involved. The laws are also affected by international agreements and EU's directives. The monitoring practices of the laws are supervised by the police, Finnish Security Intelligence Service and the Courts of Law. In addition to those operators, intellectual property rights are also monitored by interest groups, and child pornography issues by civic organizations and private corporations (internet service providers).

Address: Markus Rytinki, email markus.rytinki@oulu.fi

JOHDANTO

Internetsensuuri on ilmiö, joka on kasvussa maailmanlaajuisesti. Sekä sensuurin menetelmät että sensuurin laajuus ovat lisääntyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana autoritaaristen valtioiden lisäksi myös länsimaisissa demokratioissa (Deibert et al. 2010, xv). Hakutulokset, kotisivut, chat-keskustelut ja uutisryhmät ovat kaikki vaarassa joutua sensuurin hampaisiin. Usein sensuurikeskustelun pääkohteeksi valitaan Kiinan kansantasavalta, jonka sensuurimenetelmät ovatkin lähes vertaansa vailla (kts. esim. MacKinnon 2009). Mutta mikä on tilanne täällä pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa, vapaassa ja demokraattisessa Suomessa?

Tämä gradututkielmaani (Rytinki 2013) perustuva artikkeli on intresseiltään emansipatorinen eli ideologisia ja valtarakenteita paljastava ja siten

niiden purkamista edesauttava (Saariluoma 1993, 119). Paino on sanalla paljastava: tarkoitukseni on kuvata suomalaisen internetsensuurin rakennetta, ei esittää keinoja sensuurin kiertämiseksi tai poistamiseksi. Suomalaisessa julkisessa keskustelussa esiin nostettujen ulkomaisten sensuuritapausten esittely ei kuulu tämän tutkimuksen piiriin.

Perinteinen sensuurikäsitelmä koskee säätelevää sensuuria. Toisin sanoen sensuurin tehtävänä on rajoittaa informaation julkaisemista (esim. Ekholm 2002, 45). Tämän artikkelin määritelmä sensuurista on juuri klassinen sensuurikäsitelmä, jossa viestin ulkopuolinen taho, sensori, rajoittaa viestin etenemistä. Klassisen sensuurin tutkimuksen lisäksi on hyödyllistä tutkia modernia sensuuria, jonka mukaan diskurssin muodot ja säännöt voivat olla/sisältää sensuuria (kts. esim. Schaeur 1998). Tältä kannalta katsoen sensuuri saattaa valtion (tai

muun ulkopuolisen tahon, esimerkiksi yrityksen) säätelyn lisäksi syntyä jokapäiväisessä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Tämä aihe on kuitenkin niin laaja, ettei sen käsittely ole mahdollista tässä, vaan se vaatii oman artikkelinsa.

Roman Jakobsonin kehittelemän (Jakobson 1960) klassisen kommunikaatiomallin mukaan viestin julkaiseminen koostuu kuudesta osatekijästä: 1) lähettäjistä, 2) vastaanottajasta, 3) viestistä, 4) koodista, 5) kanavasta ja 6) kontekstista. Sensori voi rajoittaa viestintää kaikissa julkaisemisen vaiheissa (Müller 2004, 15). Seuraavassa lyhyet esimerkit kustakin vaiheesta internetsensuuriin sovellettuna (suluissa sensuuroitomenpiteen kohteet):

- 1) Lähettäjän uhkailu tai rankaiseminen (lähettäjä)
- 2) Vastaanottajan uhkailu tai rankaiseminen (vastaanottaja)
- 3) Viestin (esim. sähköposti) ennakkotarkastus (viesti)
- 4) Tietyn viestinosan sensurointi sanalistojen avulla (koodi)
- 5) Rekisteröintipakko (kanava)
- 6) Sensuurilainsäädäntö (konteksti)

Internetsensuuri poikkeaa perinteisestä sensuurista erityisesti siinä, että valtioiden väliset rajat ovat internetissä fyysisiä rajoja helpommin läpäistävissä. Tietyissä maassa kielletty materiaali on mahdollista saada käyttöön esim. ulkomailla sijaitsevien servereiden avulla. Sensuuria harjoittavien tahojen onkin usein estettävä pääsy aineistoon, johon heillä ei ole laillista vaikutusvaltaa. Tätä varten sensorit ovat kehittäneet tekniikoita, joiden voi katsoa olevan pelkästään internetsensuurille ominaisia. Kyseisten tekniikoiden tarkempi esittely ei kuitenkaan kuulu tämän tutkimuksen aiheisiin.

Tutkimuskysymyksiä muotoutui lopulta kaksi kappaletta:

- 1) Mitä aiheita Suomessa sensuroidaan internetissä?
- 2) Minkälaisia ovat internetsensuurin käytännöt ja niiden muotoutumisen prosessit Suomessa?

Ensimmäinen tutkimuskysymys keräsi yhteen kaikki erilliset aiheet, joiden kohdalla kotimaista internetsensuuria esiintyy. Aiheet luokiteltiin selkeäksi kokonaisuudeksi. Vastaus toiseen kysymykseen on ennen kaikkea lainsäädännöllinen. Lakipykäliden esittelyn lisäksi paikannettiin viranomaiset ja yksityisen sektorin toimijat, jotka vaikuttavat lakien muodostumiseen ja sensuurin käytännön toteutukseen välittömästi.

KARTOITUS INTERNETSENSUURIN ESIINTYMISESTÄ SUOMESSA

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi osoittautui sopivaksi menetelmäksi sensuuri aiheiden ja – lakien paikantamiseen. Prosessi voidaan jakaa kolmeen osaan (Sarajärvi & Tuomi 2002, 110): 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen.

Tutkimusmateriaali koostui Electronic Frontier Finland ry:n lehdistötiedotteista sekä Helsingin Sanomien arkiston toimituksellisesta sisällöstä vv. 2002 – 2012.

Lehdistötiedotteista vastaava Electronic Frontier Finland ry (EFFI) on Helsingissä kotipaikkaansa pitävä poliittisesti sitoutumaton yhdistys, jolla on n. 1500 jäsentä. Se on perustettu puolustamaan kansalaisten sähköisiä oikeuksia. EFFI ajaa oikeutta sensuroimattomaan viestintään, kohtuullisia käyttöehtoja digitaalista sisältöä ostettaessa sekä vapautta kehittää ja julkaista avoimia tietokoneohjelmia. Yhdistyksen tarkoituksena on toimia sananvapauden ja yksityisyyden suojaamiseksi ja edistämiseksi niin internetissä kuin yhteiskunnassa laajemminkin. EFFI mm. antaa lausuntoja lainsäädäntöhankkeista, pyrkii vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon ja tarjoaa oikeudellista neuvontaa. (www.ffi.org)

On huomattava, että EFFI:n lehdistötiedotteet ovat aatteellisen yhdistyksen julkaisemaa materiaalia. Kyseessä ei ole puolueeton tiedonvälitystä harjoittava kaupallinen yritys, vaan yhdistys, jonka arvomaailma vaikuttaa siihen, mistä aiheista lehdistötiedotteita julkaistaan. Voidaan perustellusti olettaa, että EFFI:n lehdistötiedotteiden aiheet keskittyvät yhdistyksen omien kiinnostuksen kohteiden ympärille. Koska sananvapauden suojaaminen ja sensuroimaton viestintä kuuluvat niistä tärkeimpiin, voidaan lisäksi olettaa, että useimmat kyseisiä aiheita käsittelevät keskustelut Suomessa ovat tulleet EFFI:n lehdistötiedotteissa ainakin mainituiksi tutkimusmateriaalin kirjoitusajankohtana. Onhan EFFI yksi aktiivisimpia internetiin liittyvien oikeuksien ja vapauksien keskustelijoita Suomessa.

Helsingin Sanomat on puolestaan Pohjoismaiden suurin tilattava sanomalehti. Lukijoita lehdeillä oli keskimäärin 883 000 (Levikintarkastus Oy). Lehteä kustantaa Sanoma News, jonka emoyh-

tiö on mediakonserni Sanoma oyj. Lehden arkisto sisältää kaiken Helsingin Sanomien toimituksellisen sisällön lehdessä julkaistussa muodossa vuoden 1990 alusta saakka. Sanoma Newsin strategisena tavoitteena on tuottojen kasvattaminen kuluja nopeammin, monikanavaisuus, media-markkinaosuuden kasvattaminen, digitaalisten palvelujen laajentuminen ja näistä saatavat uudet tulonlähteet ja kuluttajilta saatavien tulojen kasvu. Missiona on ihmisten tiedontarpeen ja yritysten asiakastavoittelun tyydyttäminen. (Sanoma.fi, hs.fi)

Olisi tietenkin naiivia ajatella, että Helsingin Sanomien julkaisema koko toimituksellinen sisältö olisivat pelkästään mielipidettä vailla olevaa neutraalia uutisvirtaa kyseisenä tai minään ajanjaksona. Tämän tutkimuksen tehtävä ei kuitenkaan ollut selvittää Helsingin Sanomissa julkaistujen tekstien näkökulmaa esimerkiksi tekijänoikeuksiin, vaan riittää, että saatiin selville, että tekijänoikeuksia on ylipäättään käsitelty

sensuurista puhuttaessa. Kuten edellisen aineiston kohdalla, myös tässä vedotaan Helsingin Sanomien aktiivisuuteen aiheita käsiteltäessä. Oletus on, että useimmat sensuuriaiheet ovat tulleet ainakin mainituiksi kymmenen vuoden aikajaksolla maan ylivoimaisesti suurimmassa sanomalehdessä.

Tutkimuksen aluksi EFFI:n lehdistötiedotteet ja Helsingin Sanomien artikkelit luettiin kursorisesti läpi. Tämän jälkeen tekstit luettiin uudelleen ja niiden sisältö pyrittiin tiivistämään muutamaa sanaan. Ryhmittelyn jälkeen materiaali luettiin läpi vielä kerran, jonka jälkeen muodostetut ryhmät koottiin niitä vastaavien luokkien alle – toisin sanoen materiaali luokiteltiin.

EFFI on julkaissut vuosina 2002 - 2012 yhteensä 156 lehdistötiedotetta. Näissä käsitellyt aiheet jaettiin alustavasti taulukon 1 mukaisesti 32 ryhmään.

Taulukosta on luettavissa, että erityisesti Tekijänoikeuslain kohdalla julkaiseminen on ollut tasaista: tiedotteita on julkaistu lähes joka vuosi.

Taulukko 1: EFFI ry:n lehdistötiedotteiden aiheiden jako ryhmiin / esiintymiskerrat vuositasolla. (Lähde: www.ffi.org)

Ryhmät / Esiintymiskerrat	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	yht.
1) Tekijänoikeuslaki	4	2	3	4	2	2	1	1	4	5		28
2) Isoveli-palkinnot	1	2		3		2	3		3	3		17
3) Sananvapauslaki	1	2										3
4) Patenttilainsäädäntö	1	4	6	5								16
5) Teknisten suoja-keinojen kiertäminen	7	2				1						10
6) Linkittämisen kieltö	1	2										3
7) Teletietojen tallennusvelvollisuus	1	2	4	4	2	2			1			16
8) Sähköisen kuluttajakaupan säännöt	1											1
9) Linux-huijaukset		1										1
10) Immateriaali-oikeus-direktiivi	1	1										2
11) YK:n tietoyhteiskuntakokous	1											1
12) Sähköinen äänestys	2					1	5	1	1			10
13) Tietoyhteiskuntaministeri	1											1
14) Vertaisverkot		3	4	3								10
15) Matkustajatietojen luovutus	1											1
16) Nimityksiä		1										1
17) Viranomaisten rekisteririkkomus			3									3
18) Kirjastot ja sensuuri				3								3
19) Sähköisen viestinnän tietosuojalaki				1	1	1		1				4
20) Rahankeräyslaki ja yhdistystoiminta					1	1					1	3
21) Biometriset passit					1							1
22) Kokousilmoitus						1	2	1	1			5
23) Sananvapaus joukkoviestinnässä						1		2	2	2		7
24) Isostandardit ja Microsoft						1	1					2
25) Hakukonesensuuri						2						2
26) Muhammed – pilakuvat						1						1
27) Poliisin läsnäolo verkossa								1				1
28) Yhteenveltoa								1				1
29) SWIFT – sopimus									1			1
30) Tavoiteohjelma									1			1
31) Maanmittauslaitoksen kartat										2		2
32) Lapsiporno				2			3	2		1		8
yht.	17	28	20	22	7	14	13	10	10	12	6	

Sensuuriaiheista myös patenttilainsäädäntöä on käsitelty yli kymmenessä tiedotteessa, erityisesti 00 – luvun alussa. Vertaisverkot, Sananvapaus joukkoviestinnässä, Teknisten suojakeinojen kiertäminen ja Lapsiporno ovat myös EFFI:n lehdistötiedotteissa vahvasti edustettuina. Laajasti puiduista aiheista Sähköinen äänestys (10 kpl) ja Teletietojen tallennusvelvollisuus (16 kpl) eivät kuulu tämän tutkimuksen kysymyksiin.

Kuten sanotti, tiedotteita oli julkaistu yhteensä 156 kappaletta ja ne jaettiin em. tavalla 32 ryhmään. Muodostettujen ryhmien suuren määrän vuoksi luokittelu osoittautui selvittäväksi toimenpiteeksi. Luokittelussa pyrittiin yksinkertaisuuteen, eli ryhmiä yhdistettiin toisiinsa mahdollisimman pitkälle. Luokkia syntyi lopulta 4 kappaletta, kuten taulukossa 2 näemme.

EFFI ry:n lehdistötiedotteita analysoitaessa suomalainen internetsensuuri koskee täten pääpiirteittäin kolmea luokkaa: (a) immateriaalioikeuksia, (b) sananvapautta ja (c) lapsipornoa.

Helsingin Sanomien arkistosta tietoa haettiin kolmessa vapaasanaussa kolmella eri sanalla: internet-sensuuri, internetsensuuri ja sensuuri. Kyseessä oli vapaasanaahan mahdollisimman yksinkertainen malli. Internet-sensuuri – sanahauulla osuvia saatiin 48 kappaletta. Internetsensuuri puolestaan antoi tuloksena vain 8 osumaa. Näistä päällekkäisiä artikkeleja löytyi kolme kappaletta. Yhteensä osuvia kahdella ensimmäisellä haulla tuli täten 53 kappaletta.

Sensuuri-sanahauulla osuvia tuli yhteensä 437 kappaletta. Näistä tutkimukseen mukaan valittiin vain ne artikkelit, jotka käsitelivät internetsensuuria (myös ulkomaista). Päällekkäisyyksien karsimisen jälkeen uusia tekstejä löytyi tämän haun avulla 44 kappaletta. Yhteenlaskettuna

internetsensuuria käsitteleviä tekstejä löydettiin yhteensä 97 kappaletta.

Kuten Electronic Frontier Finland ry:n tapauksessa, myös sanomalehtiaineiston kohdalla toimittiin ryhmittely-luokittelu-metodilla. Muodostetut ryhmät on koottu taulukkoon 3.

Taulukosta voi lukea, että erityisesti Kiinan sensuuri on Helsingin Sanomia kiinnostava aihe. Siitä on kirjoitettu vv. 2002 - 2012 peräti 32 artikkelia. Kiinan sensuuri on ainoa yli kymmenen artikkelia saanut aihe. Toiseksi eniten on käsitelty kirjastojen sensuuria, aihe, joka oli tapetilla erityisesti vuonna 2005. Lapsiporno on tärkeä keskustelunaihe 8 kirjoituksellaan, kuten myös tekijänoikeudet kuudella osumalla. Yleisesti ottaen sensuurin käsittely on ollut tasaista, artikkelimäärien ollessa vuositasonalla 5-12 välillä, lukuunottamatta vuosia 2005 ja 2012, jolloin sensuuritekstejä on painettu 16 ja 19 kpl.

Kuten EFFI:n aineiston kohdalla, myös Helsingin Sanomien ryhmäjaosta muodostettiin lopulta selkeämmät luokat, jotka näemme taulukosta 4.

Helsingin Sanomien toimituksellista sisältöä analysoitaessa suomalainen internetsensuuri käsittelee pääpiirteittäin kolmea luokkaa: (a) immateriaalioikeuksia, (b) sananvapautta ja (c) lapsipornoa. Luokkajako on siis täsmälleen sama kuin EFFI:n lehdistötiedotteiden kohdalla.

Yleisesti ottaen voi sanoa, että luokkajako on tässä artikkelissa muodostettu myös sensuurin syitä silmälläpitäen. Toisin sanoen siihen luokitteluun, mitä aiheita Suomessa sensuroidaan, liittyy tässä artikkelissa olennaisesti se, miksi sensuuria tapahtuu.

Immateriaalioikeuksien (luokka a) kohdalla viestintä katkaistaan taloudellista syistä. Vertaisverkostoissa laittomasti jaettava aineisto

Taulukko 2: EFFI ry:n lehdistötiedotteiden aiheyhymistä muodostetut luokat. (suluissa luokkaan sisältyvät ryhmittelyssä muodostettujen ryhmien numerot):

a) Immateriaalioikeudet (1, 2, 4, 5, 10, 25, 32)
b) Sananvapaus (2, 3, 6, 7, 11, 14, 17, 18, 19, 24, 26, 27, 30)
c) Lapsiporno (20)
d) Muut aiheet (8, 9, 12, 13, 15, 16, 21, 22, 23, 28, 29, 31)

Taulukko 3: Helsingin Sanomien artikkelien aiheiden jako ryhmiin. (Lähde: HS arkisto)

Ryhvät / Esintymiskerrat vuosittain	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	yht.
1) Yleistä sensuurista	1			1					1	2	1	6
2) Sananvapaus									1			1
3) Kiinan sensuuri		3	5	5	2		2	1	12	2	1	32
4) Nettriippuvuus Kiinassa								1				1
5) Kiinan tietotekniikkaosaminen	1					1						2
6) Venäjä	2			1			1				1	5
7) Myanmar ja Pohjois-Korea										1		1
8) Pohjois-Korea									1			1
9) Turkki							1					1
10) Iran & Nokian verkkoteknologia								2	1			3
11) Sähkökirjat ja sensuuri								1				1
12) Google ja tiedonkeruu											1	1
13) Tiedonkeruu internetissä											1	1
14) Muhammed-pilakuvat					1							1
15) Tekijänoikeudet				1			1				4	6
16) Kirjastot ja sensuuri				7		2						9
17) Tshetseenisivujen sensurointi			2									2
18) Moderointi	1									1		2
19) Wikileaks										1		1
20) Vihapuhe							1	1		1		3
21) Sähköisen viestinnän tietosuojalaki			2									1
22) Kirjesalaisuus		1										1
23) Julkisuusperiaate		1										1
24) Poliisit ja sähköinen seuranta	1											1
25) Sensuuri ja talous											1	1
26) Tietokonepelit		2										2
27) Mediakasvatus		1										1
28) Taiteilijahaastattelu						1			1			2
29) Säveltäjäesitykset			1									1
30) Kirjailijakokous						1						1
31) Sensuuria vastustava vaatemallisto					1							1
32) Yrityskauppoja					1							1
33) Ohjelmatietoja							1					1
34) Lapsiporno				1		1	5		1			8
yht.	6	8	10	16	5	6	12	6	19	7	10	

Taulukko 4: Helsingin Sanomien artikkelien aiheryhmistä muodostetut luokat (suluissa luokkaan sisältyvät ryhmittelyssä muodostettujen ryhmien numerot):

- a) Immateriaalioikeudet (11, 16)
- b) Sananvapaus (2, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26)
- c) Lapsiporno (14)
- d) Muut aiheet (1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 27-35)

– useimmiten musiikki, pelit tai elokuvat
– aiheuttavat materiaalin tuottajille taloudellisia menetyksiä, koska he eivät saa tuotteidensa käytöstä korvausta. Raha muodostaa näin ensimmäisessä luokassa sensuurin perustan. Kahdessa seuraavassa luokassa taloudellisilla tekijöillä ei ole merkitystä.

Sananvapauden rajoittamiseen (luokka b) liittyvät ryhmät ovat tutkimusmateriaalin mukaan mm. seuraavat: Sananvapauslaki, Muhammed-pilakuvat, Tiedonkeruu internetissä, Hakukonesensuuri, Kirjastot ja sensuuri, Tshetseenisivujen sensurointi, Moderointi ja Vihapuhe. On mahdollista kysyä, onko mielekästä luokitella näin kirjavia ja toisistaan poikkeavia ryhmiä saman luokan alle, tai pitäisikö tähän luokkaan rakentaa mahdollisesti hierarkkisia alaluokkia. Esimerkiksi kirjastosensuurin kohdalla sensuurin syyt ovat moraalisen-pedagogisia, vihapuheen ja Muhammed-pilakuvien kohdalla uskonnollisia ja sananvapauslain tapauksessa lainsäädännöllisiä. Yhteistä nimittäjää voi olla hankala löytää. Kuitenkin katson, että kaikissa tämän luokan ryhmissä keskustelu on lopulta kietoutunut yhteisen nimittäjän, sananvapauden ympärille. Debattia käydään siitä, mitä internetissä voi Suomessa sanoa ja mitkä ovat sananvapauden rajat. Keskeistä kaikissa Sananvapaus-luokan ryhmissä on se, että välitetyt viestit sisältävät itsessään sananvapautta problematisoivaa sisältöä. Jos luokassa a) sensuroitu materiaali on lähes poikkeuksetta laitonta, luokassa b) sensuroitu informaatio on toisinaan laillista, toisinaan laitonta – juuri tästä keskustelomme. Luokassa a) samaa ilmiötä ei ole havaittavissa, vaan siinä sensuroituun informaatioon, oli se sitten millaista tahansa, on vain lisätty hintalappu, joka tekee sen ilmaisesta jakamisesta laitonta. Vielä kerran: luokassa a) tekijänoikeuksilla varustetun materiaalin levittäminen on siis laitonta aina, oli itse viesti mikä tahansa, luokassa b) juuri viestin laittomuus/laillisuus nousee debatin keskiöön. Jälkimmäisessä luokassa keskustelun pääosassa ei ole kommunikaatioon liitetyt ulkoiset tekijät, kuten talous ja raha, vaan itse kommunikaatio ja sen sisältö.

Luokka c) Lapsiporno on erotettu omaksi luokakseen siksi, että siinä sensuroitu materiaali on epäilyksettä laitonta eikä sen jakamiseen liity taloudellisia tekijöitä. Kukaan ei kiistä lapsipornon vastaista taistelua ylipäättään, vain keinot saatetaan tuomita. Tutkimusmateriaalista löydettyssä lapsipornokeskustelussa ei ole kyse

Vladimir Nabokovin Lolitan kaltaisesta sananva pauskeskustelusta, vaan pelkästään keinoista, joilla tämän vastenmielisen materiaalin hankkiminen ja levittäminen estetään. Kysymys sensuurista ei ole täten luokassa c) sisällöllinen, vaan ennen kaikkea välineellinen.

Uskon, että kaikki suomalaisen internetsensuurin aiheet voidaan sijoittaa kyseisen luokituksen alle. Mielestäni tutkimukseni tieteellinen näyttö – kaikessa suppeudessaan – tukee väitettäni. Kuten sanottu, Helsingin Sanomat ja Electronic Frontier Finland ry ovat molemmat riittävän päteviä löytämään tärkeimmät suomalaisen internetsensuurin aiheet tutkimuksessa käytetyn kymmenen vuoden aikavälillä. Luokitukseni, jossa taloudelliset syyt, sisällölliset tekijät sekä välineelliset ongelmat muodostavat kunkin luokan perustan, jakaa sensuurin aiheet tiiviiseen pakettiin, jonka ymmärtäminen on kokonaisuuden käsittämiseksi sekä jatkoanalyysin suorittamiseksi tarpeellisen yksinkertaista ja suoraviivaista.

INTERNETSENSUURI JA SUOMEN LAKI

Lakipykälät muodostavat keskeisen perustan internetsensuurille, varsinkin klassisen sensuurin tavoin ajateltuna. Tämä kappale kokoaa yhteen edellisen luvun luokittelun tuloksena saatuihin aiheisiin liittyvän sensuurilainsäädännön Suomessa. Mukaan luetaan myös immateriaalioikeudet, joiden kohdalla toteutetaan selkeää informaation vapaan vaihdon rajoittamista.

a) Immateriaalioikeudet

Immateriaalioikeudet luetaan perinteisesti varallisuusoikeyteen, mutta tekijänoikeuslaissa on myös persoonallisuusoikeydellisiä piirteitä. Kansainvälisiä sopimuksia, jotka liittyvät immateriaalioikeuksiin ja jotka Suomi on allekirjoittanut, ovat mm. Pariisin yleissopimus (1921), Yleismaailmallinen tekijänoikeussopimus (1963) sekä WIPO – sopimukset (1996). On huomattava, että kullakin maalla on kuitenkin oma tekijänoikeuslainsäädäntönsä. (Haarmann 2005, 32 & Haarmann 2006, 10-20)

Maakohtaista lainsäädäntöä ohjaa Suomessa myös Euroopan Unionin asettamat direktiivit (Haarmann 2006, 10-33). Tekijänoikeuteen vaikuttaa lisäksi myös YK:n ihmisoikeuksien julistuksen 27. artikla. Sen mukaan jokaisella on

oikeus vapaasti ”nauttia taiteista”, mutta myös oikeus ”aineellisten etujen suojaamiseen, jotka johtuvat hänen luomastaan (--) taiteellisesta tuotannosta.”

Immateriaalioikeudet voidaan jakaa tekijänoikeuteen (varsinainen tekijänoikeus, lähioikeudet) ja teollisoikeuteen (mm. patenttioikeus, mallioikeus, tavaramerkkioikeus). Helsingin Sanomien ja Electronic Frontier Finland ry:n materiaalia tutkimalla kävi ilmi, että immateriaalioikeus ja sensuuri kohtaavat erityisesti kahdessa osaluueessa: tekijänoikeudessa ja patenttioikeudessa. Katsokaamme näitä seuraavaksi tarkemmin.

Tekijänoikeus suojaa kirjallisia ja taiteellisia teoksia. Esimerkiksi elokuva, valokuva, kartta ja improvisoitu puhe nauttivat tekijänoikeuksia. Teoksen tulee ylittää ns. ”teoskynnys” tullakseen suojatuksi. Tekijänoikeus on sillä, joka on luonut teoksen. Yleensä tekijänoikeus on voimassa 70 vuotta tekijän kuolinvuoden päättymisestä. Myös muunnelma, käännös ja kokoomateos eli jälkipäätteokset saavat tekijänoikeudellista lainsuojaa. (Varsinainen) tekijänoikeus voidaan jakaa kahteen alueeseen: taloudellisiin ja moraalisiin oikeuksiin. Edellinen sisältää mm. oikeuden kappaleiden valmistamiseen, jälkimmäinen mm. ns. isysoikeuden ja respektioikeuden. Isysoikeuden mukaan tekijä on mainittava, respektioikeuden mukaan häntä ei saa loukata. Myös teoksia suojaavien teknisten toimenpiteiden lainopillinen käsittely kuuluu tekijänoikeuslain piiriin. (Haarmann 2006, 43 – 71)

Patenttioikeus puolestaan on kehitetty teollistumisen ja keksinnöllisen toiminnan tukemiseksi. Patentti on voimassa 20 vuotta patenttihakemuksen tekemispäivästä. Sitä voidaan jatkaa progressiivisesti kohoavalla, vuosittaisella lisämaksulla. Patentin voi saada ”mihin tekniikan alaan tahansa” liittyvään keksintöön, jota voidaan käyttää teollisesti. (Haarmann 2006, 144, 167)

b) Sananvapaus

Tärkeimmät sananvapautta koskevat lait Suomessa ovat perustuslain sananvapautta koskeva pykälä, Rikoslaki, Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä, sekä Sähköisen viestinnän tietosuoja-laki.

Sananvapautteen vaikuttavat osaltaan myös Kuvaohjelmalaki, Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja Hallintolaki. Myös useiden

valtioiden väliset Euroopan ihmisoikeussopimus sekä Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus vaikuttavat sananvapauden rajoihin Suomessa.

Suomen perustuslain 12 § on nimeltään Sananvapaus ja julkisuus, ja se kuuluu kokonaisuudessaan näin:

”Jokaisella on sananvapaus. Sananvapautteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia. Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.”

Lain keskeinen tavoite on vapaan mielihiteenmuodostuksen ja julkisen keskustelun takaaminen, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä vallankäytön kritiikin mahdollistaminen (Innanen & Saarimäki 2012, 309).

Suomi on allekirjoittanut KP - sopimuksen v. 1976. Kyseinen sopimus painottaa sananvapauden mukana tulevia velvollisuuksia ja vastuuta, kuten tekee myös Euroopan ihmisoikeussopimus. Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (19. artikla) puolestaan ei ole sen allekirjoittaneita maita juridisesti sitova.

Rikoslaisissa on useita hyvin merkittäviä sananvapautta rajoittavia pykälä. Rikoslaki kieltää mm. kiihottamisen kansanryhmää vastaan, julkisen kehottamisen rikokseen, uskonrauhan rikkomisen, uhkapelin järjestämisen, väkivaltakuvauksen, sukupuolisiveellisyyttä levittävän kuvan ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen sekä kunnianloukkauksen. Myös markkinointirikosta sekä yritys- ja virkasalaisuuden rikkomista koskevat lait sisältävät sananvapautteen liittyviä piirteitä.

Lain sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä tarkoitus on antaa ”tarkempia säännöksiä perustuslaissa turvautun sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä.” Kyseinen laki koskee myös sähköisessä viestintäverkossa Suomessa harjoitettavaa julkaisu- ja ohjelmatoimintaa. Lain 1 pykälässä painotetaan, ettei ”viestintään saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä ottaen huomioon sananvapauden merkitys kansanvaltaisessa oikeusvaltiossa.”

Säädökset ovat välineneutraaleja, eli ne pätevät kaikki joukkoviestinnän muotoihin tekniikoista riippumatta. Lakia sovellettaessa tulee kuitenkin tunnistaa internetviestinnän erityispiirteet. Tämä koskee mm. yksityishenkilöiden viestinnän ja joukkoviestinnän välistä erottelua (Innanen & Saarimäki 2012, 309-310) Esimerkiksi tavallisen keskustelupalstan kohdalla velvollisuutta moderointiin ei ole kenelläkään, mutta rikos- oikeudellinen vastuu säilyy.

Merkittävä kohta Laissa sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä on sen 5 luku: Pakkokeinot. 17 §:n mukaan tuomioistuimella on oikeus määrätä palvelimen ylläpitäjä luovuttamaan viestinnän teletunnistetiedot asianomistajalle, syyttäjälle tai pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, mikäli on todennäköisiä syitä epäillä, että viesti sisältää materiaalia, jonka toimittaminen yleisölle on laissa kiellettyä. Teletunnistetiedot tarkoittavat verkkoviestin lähettäjän selvittämisessä tarvittavia tarpeellisia tunnistamistietoja, joiden avulla viestijä käsitellään viestintäverkoissa (Innanen & Saarimäki 2012, 76). Asianomistajalle tiedot saa määrätä luovutettavaksi vasta, kun hän saa nostaa asiasta syytteen (Innanen & Saarimäki 2012, 332).

Samana luvun 18 § antaa tuomioistuimelle oikeuden virallisen syyttäjän, tutkinnanjohtajan tai asianomaisen hakemuksesta keskeyttää laittoman verkkoviestin jakelun, mikäli viesti sisällön saattaminen saataville on rangaistavaa. Hakemus käsitellään Helsingin käräjäoikeudessa tai laitteen ylläpitäjän kotipaikan käräjäoikeudessa, ja se käsitellään kiireellisenä. Viestin lähettäjää kuullaan ennen viestinnän katkaisua, ellei asian kiireellisyys muuta vaadi. Keskeyttämismääräys voidaan antaa julkaisijalle, ohjelmatoiminnan harjoittajalle tai palvelimen yms. ylläpitäjälle. (Innanen & Saarimäki 2012, 335) Myös palvelimen yms. ylläpitäjällä on oikeus ”keskeyttää itsenäisesti (ilman tuomioistuimen antamaa keskeyttämismääräystä) verkkoviestin jakelu, jos verkkoviestin sisältö on selvästi lainvastainen tai sopimusehtojen vastainen (Innala & Saarimäki 2012, 337).

Sähköisen viestinnän tietosuojalakia sovelletaan yleisissä viestintäverkoissa tarjottaviin verkkopalveluihin, viestintäpalveluihin, lisäarvopalveluihin ja palveluihin, joissa käsitellään palvelun käyttöä kuvaavia tietoja. Lisäksi lakia sovelletaan suoramarkkinointiin yleisissä viestintäverkoissa sekä tilaajaluettelopalveluihin ja numerotiedotuspalveluihin.

Sähköisen viestinnän tietosuojalain toisen luvun 4. pykälä määrää, että viesti, tunnistamistiedot ja paikkatiedot ovat luottamuksellisia, jollei toisin säädetä. Tämä laki nousi julkisuuteen ns. Lex Nokia-keskustelun myötä. Lain 5. luvun 20 § määrää, että mm. teleyrityksellä on oikeus tietoturvasta huolehtimiseksi viestien välittämisen ja vastaanottamisen automaattiseen estämiseen ja rajoittamiseen. Tietyissä tapauksissa myös manuaalinen käsittely on mahdollista. Lainkohdassa täsmennetään, että toimenpiteet eivät saa rajoittaa sananvapautta taikka luottamuksellisen viestin tai yksityisyyden suojaa enempää kuin tiettyjen tavoitteiden turvaamiseksi on välttämätöntä. Lain suoramarkkinointia koskeva 7. luku antaa puolestaan teleyritykselle tai yhteisötilaajalle oikeuden estää suoramarkkinoinnin vastaanottamisen käyttäjän pyynnöstä. Myös tässä yhteydessä korostetaan sananvapauden rajoittamisen huolellista toteuttamista.

Kuvaohjelmalaissa säädetään ”kuvaohjelmien tarjoamista koskevista rajoituksista lasten suojelemiseksi.” Lain kymmenennen pykälän mukaan kuvaohjelmaa ei kuitenkaan tarvitse luokitella eikä merkitä, jos se ”pidetään saatavilla sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (430/2003) tarkoitetussa verkkojulkaisussa ja on valmistettu tai hankittu julkaisun toimittamisen yhteydessä.” Internetin tilausohjelmopalveluihin lakia kuitenkin sovelletaan. Laki pätee myös internetin ohjelmatarjontaan, joka on järjestetyssä muodossa ja jota joku ylläpitää. Luokittelua ja merkintää toteuttaa Suomessa Opetus- ja kulttuuriministeriön alainen Mediakasvatus – ja kuvaohjelmakeskus.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta kertoo (1 §), että viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, ellei toisin säädetä. Tätä aihetta sivuaa myös Hallintolain tietyt kohdat.

c) Lapsiporno

Lapsipornon sensuuria internetissä säätelee Laki lapsipornografian levittämisen estotoimista. Lain tarkoituksena on ”lasten ja heidän perusoikeuksiensa suojaamiseksi edistää toimenpiteitä, joiden avulla voidaan estää pääsy ulkomailta ylläpidettäviin lapsipornosivustoihin.” (FINLEX, Laki lapsipornon levittämisen estotoimista 1068/2006)

Lapsipornosivusto on em. lain mukaan ”lasta esittävän sukupuolisiveellisyttä loukkaavan

kuvan levittämistä internetin kautta”. Lain mukaan teleyrityksillä ”on oikeus tarjota palvelujaan siten, että niiden avulla ei ole pääsyä lapsipornosivustoihin”. (FINLEX, Laki lapsipornon levittämisen estotoimista 1068/2006)

Lain neljäs pykälä nimeää poliisin tahoksi, joka voi kartoittaa lapsipornosivustoja. ”Poliisi voi laatia, ylläpitää ja päivittää luettelo lapsipornosivustoista.” Tätä tarkoitusta varten tietoja voidaan pyytää ja vastaanottaa mm. yksityishenkilöiltä ja teleyrityksiltä. Keskusrikospoliisi toimittaa päivitetyn estolistan säännöllisesti yli 30 teleyritykselle, joiden toiminta kattaa yli 90 % kuluttajille tarjottavista nettipalveluista (Poliisi, 2013).

Mikäli sivustolta tavataan Suomen rikoslain mukaista lapsipornografiaa tai sivusto muutoin täyttää estotoimien perusteet, sivusto sisällytetään estolistalle. Poliisin internetsivujen mukaan ”toimenpiteistä pidetään kirjaa ja estotoimen perusteena ollut aineisto tallennetaan muistiin myöhempää tarvetta kuten laillisuustarkastusta varten.” (Poliisi, 2013)

Lain lapsipornografian levittämisen estotoimista viides pykälä määrää poliisin laatimaan tiedotteen, joka ilmestyy näyttöön kiellettyä sivustoa haettaessa. Tiedotteessa ilmoitetaan sivustolle pääsyn olevan estetty juuri kyseisen lain takia. Tiedotteen tulee lisäksi sisältää ilmoituksen estosta, eston syyn, tahot, joiden puoleen asiassa voi kääntyä ja heidän yhteystietonsa. Kuudes pykälä määrää poliisin laatimien luetteloiden olevan salassa pidettäviä, seitsemäs pykälä määrää lain voimaantulosta. (FINLEX, Laki lapsipornon levittämisen estotoimista 1068/2006)

Lapsipornoon liittyy myös useat rikoslain kohdat.

Rikoslain 17 luku määrää sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittämisestä. Luvun 18 §:n mukaan kiellettyä on ”sukupuolisiveellisyttä loukkaavasti, todellisuuspohjaisesti tai todenmukaisesti” esitettävien kuvien ja kuvatallenteiden valmistaminen, kaupan pitäminen, vuokraaminen tai muulla tavoin tarjoaminen tai saataville asettaminen.

Lain 19 § kieltää sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapidon. Hallussapidosta tuomitaan myös se, ”joka on maksua vastaan tai muuten sopimalla hankkinut pääsyn 1 momentissa tarkoitettuun kuvaan tai kuvatallenteeseen niin, että se on hänen käytettävissään tietokoneen tai muun

teknisen laitteen välityksellä ilman laitteelle tallentumista.”

Rikoslain 24 pykälä koskee oikeushenkilön rangaistusvastuuta em. tilanteissa.

Rikoslaisissa ilmaistuja säädöksiä sivuaa, täsmentää ja syventää lisäksi kaksi muuta lakia, nimittäin pakkokeinolaki ja rikosrekisterilaki.

Poliisin nettisivujen mukaan YK:n lasten oikeuksien yleissopimus (SopS 59-60/1991), EU:n neuvoston puitepäättös lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsipornografian torjumisesta (2004/68/YOS) sekä Euroopan neuvoston tietoverkkorikosyleissopimus (SopS60/2007) vaikuttavat osaltaan lapsipornografian torjumiseen asettamalla Suomelle tiettyjä velvoitteita. Laissa määrätty estotoimet ovat osa EU:n poliisipäälliköiden toimintaryhmän käynnistämää lapsipornografian CIRCAMP -torjuntahanketta (COSPOL Internet Related Child Abusive Material Project). (Poliisi, 2013)

LAKIEN MUODOSTUMINEN JA VALVONNAN KÄYTÄNTÖ

Tässä kappaleessa esitellään aluksi Suomen lainmuodostuksen yleisiä piirteitä. Tämän jälkeen perehdytään kahteen esimerkkitapaukseen: Lain lapsipornon levittämisen estotoimista muodostusprosessi eduskunnassa toi esiin kat-tavasti ne toimijat, jotka vaikuttavat sensuuriin liittyvien lakien muodostamiseen Suomessa. Sensuurilakien käytännön valvontaan osallistuvia toimijoita paikannettiin tämän jälkeen tekijänoikeuksiin liittyvän ns. Chisugaten yhteydestä. Sensuurin käytäntöjen kuvausta pyrittiin täydentämään lopulta sananvapautteen liittyvistä sensuuriaiheista löytyvien toimijoiden paikantamisella, joita edeltävät esimerkit eivät kenties sisältäneet (uusia toimijoita ei löytynyt). Näin edeltävän kappaleen lakipykäliden monotonisen listaamisen päälle saatiin rakennettua elävä ns. rautalankamalli sensuurin käytännöistä.

Suomessa lainsäädäntövaltaa käyttää perustuslain mukaan eduskunta. Ehdotukset lakien säätämiseksi, muuttamiseksi tai kumoamiseksi tulevat eduskunnan käsiteltäviksi yleensä joko hallituksen esityksinä tai kansanedustajien tekeminä lakialoitteina. (Eduskunta, 2013)

Lakiehdotuksen käsittely alkaa lähete-keskustelulla, jossa eduskunnan puhemies esittelee lain eduskunnalle. Tämän jälkeen ehdotus lähetetään valiokuntakäsittelyyn. Eduskunnassa

on 15 pysyvää erikoisvaliokuntaa ja erityisesti EU-asioita koordinoiva suuri valiokunta. Kuhunkin erikoisvaliokuntaan kuuluu 17 jäsentä. Valiokunnilla on oikeus hylätä ehdotukset tai antaa niiden raueta. Niissä myös kuullaan lakiehdotuksen piiriin kuuluvan alan asiantuntijoita. Valiokunnan mietinnön valmistuttua ehdotus palaa täysistuntokäsitteilyihin. Jos eduskunta hyväksyy lain, tasavallan presidentti vahvistaa sen. Mikäli presidentti ei lakia vahvista, se palaa eduskunnan käsittelyyn, jossa se voidaan hyväksyä uuden äänestyksen jälkeen. (Eduskunta 2013)

Euroopan unionin asettamat direktiivit vaikuttavat suoraan Suomen lainsäädäntöön. Kun direktiivi hyväksytään EU:ssa, jäsenvaltioiden on otettava se osaksi kansallista lainsäädäntöä. (Euroopan Unioni, 2013)

Lakialoite lapsipornon levittämisen estotoimista annettiin eduskunnalle hallituksen esityksenä 21.7.2006. Asiasta oli järjestetty tätä ennen ”laaja, joskin riipeä lausuntokierros”. Lausuntopyyntö lähetettiin 250 taholle, ja esitysluonnoksen saattoi lisäksi nähdä ja sitä kommentoida ministeriön nettisivuilla. (Valtiopäiväasiakirjat, HE 99/2006 vp)

Vastauksia lausuntopyyntöihin saatiin 40 taholta, joista 8 ilmoitti, ettei anna lausuntoa. Lausunnonantajat voidaan jakaa seuraaviin ryhmiin (suluissa esimerkki): 1) kansalaisjärjestöt (Mannerheimin lastensuojeluliitto), 2) etujärjestöt (Teosto ry), 3) ammattiyhdistysliikkeet (Kirjailijaliitto), 4) työnantajajärjestöt (Elinkeinoelämän keskusliitto), 5) yksityiset yritykset (Nokia), 6) ministeriöt (Opetus- ja kulttuuriministeriö), 7) muut valtioelimet (Valtion taidemuseo) sekä 8) yliopistot (Aalto). (Valtiopäiväasiakirjat, HE 99/2006 vp) Tämä lista on erittäin kattava ja monipuolinen esimerkki siitä, kuinka monia eri toimijoita lakien muodostumisessa voi olla mukana. Tarkemmin demokraattisen päätöksenteon problematiikkaan syventymättä voi todeta, että maallikon voi olla hankalaa ymmärtää esimerkiksi Nokian mukanaoloa lapsipornoasioista päätettäessä. Kenties demokratian kannalta on hyvä, että tärkeissä lainsäädäntöasioissa mielipidettä kysytään yllättäviltä tahoilta. Näin menettelemällä vastaukset oletettavasti monipuolistuvat ja näkökulmat laajenevat. Listaa läpikäydessä tulee silti mieleen, että jäiköhän yhtä ainutta kiveä kääntämättä ja mielipidettä kysymyttä? Puuttuu vain katugallup. Mutta tämä ei kenties olekaan vitsi, vaan vastaus esitettyyn kysymykseen. Tavalliselta tietokoneen käyttäjältä

tai heidän eturyhmältään ei nimittäin lausuntoa pyydetty, vaikka esitysluonnosta saattoi toki netissä yksityishenkilönä kommentoida. Näyttää siltä, että tavallisen käyttäjän näkökulma puuttui lainsäädäntötyötä tehtäessä.

Täysistuntoon laki annettiin 5.9 ja lähetekeskustelu käytiin 6. syyskuuta. Puhe- miesneuvoston ehdotuksen mukaisesti asia lähetettiin liikenne- ja viestintävaliokuntaan, jossa kuultiin lisää asiantuntijoita. Keskustelun jälkeen Valiokunta ehdotti, että laki hyväksyttäisiin muuttumattomana. Laki lapsipornon levittämisen estotoimista hyväksyttiin toisen käsittelyn äänestyksessä ja presidentti Tarja Halonen vahvisti lain Helsingissä 1. päivänä joulukuuta 2006. (Valtiopäiväasiakirjat, PTK 114/2006 vp, EV 159/2006 vp)

Seuraavaksi perehdyttiin tekijänoikeuksien valvontaan, johon on muotoutunut vakiintunut käytäntö, tietty ”virkamieskoneisto”, jossa on tosin mukana myös yksityisiä toimijoita.

Tekijänoikeuksiin liittyvistä asioista vastaa Suomessa opetusministeriö. Opetusministeriö mm. kehittää tekijänoikeuslainsäädäntöä sekä neuvottelee alan kansainvälisistä sopimuksista. Opetus- ja kulttuuriministeriön yhteydessä toimii myös tekijänoikeusneuvosto, jonka asettaa valtioneuvosto kolmen vuoden välein. Neuvostossa on osanotto mm. Helsingin yliopistolla, oikeusministeriöllä, tekijänoikeuksien haltijoilla, Kansalliskirjastolla, Valtion taidemuseolla ja elinkeinoelämällä. Tekijänoikeusneuvosto avustaa ministeriötä alaa koskevien asioiden käsittelyssä ja antaa lausuntoja lain soveltamisesta. Lausunnot eivät kuitenkaan ole osapuolia sitovia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2013)

Toinen opetusministeriön yhteydessä toimiva tekijänoikeuksia käsittelevä elin on nimeltään tekijänoikeusasioiden neuvottelukunta, jonka rooli on seurata ja arvioida tekijänoikeusasioita. Alan yleisenä keskustelufoorumina toimii Suomen tekijänoikeudellinen yhdistys ry, jonka piirissä toimiva Tekijänoikeusinstituutti julkaisee alan aineistoa. Yhdistyksen alaisuudessa toimii myös Tekijänoikeuden tietokeskus. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2013)

Huomattava osapuoli tekijänoikeusasioissa Suomessa on oikeuksien haltijoiden asioita hallinnoivat ja valvovat organisaatiot, tekijänoikeusjärjestöt. Näitä ovat mm. Gramex ry sekä Teosto ry. Kyseiset järjestöt ”myöntävät lupia aineiston käyttämiseen, perivät käyttämisestä korvaukset ja tilittävät ne järjestön piirissä

päätettäviä tilityssääntöjä noudattaen oikeuksien haltijoille.” (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2013)

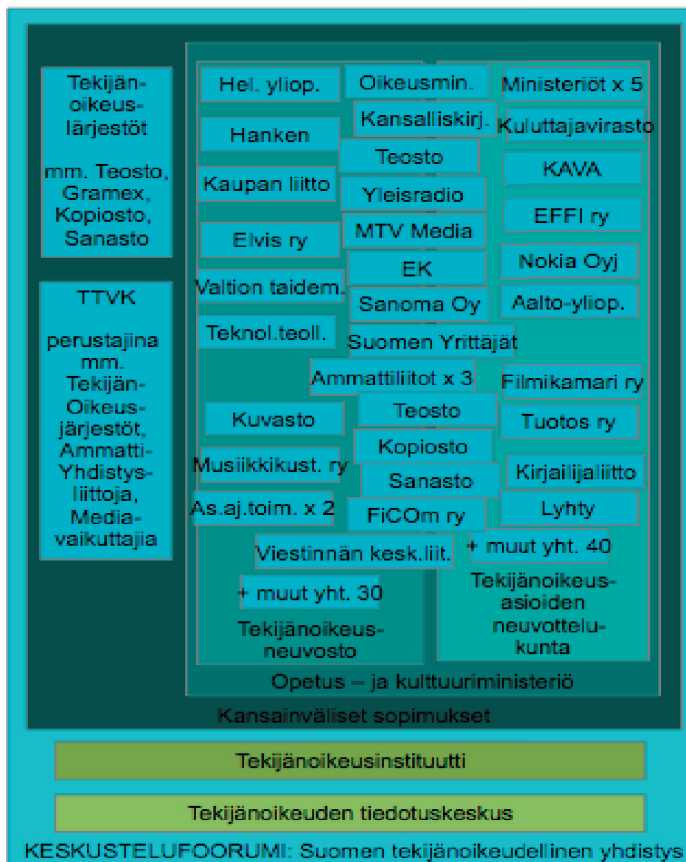
Myös usean eri instanssin (tekijänoikeusjärjestöt, MTV3, Yleisradio Oy, Sanoma Entertainment Oy, Suomen Musikkojen Liitto yms.) yhdessä perustama Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry näyttää suurta roolia alan kentällä. Koska tekijänoikeusloukkaukset ovat asianomistajarikoksia, oikeudenhaltijoiden on itse valvottava oikeuksiaan. Kaavioon 1 on lopulta koottu havainnollisesti tekijänoikeuksiin vaikuttavia tahoja.

Syksyllä 2011 Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus (TTVK) päätti seurata Bittorrent-

tekniikalla vertaisverkossa tapahtuvaa musiikin laitonta jakamista. Bittorrent-tekniikalla levyjä internetistä ladattaessa oletusasetuksena on, että materiaalia ladattaessa sitä samalla myös jaetaan. Seurattavaksi levyksi valikoitui muusikko Christel Sundbergin (Chisu) uusi levy ”Kun valaistun”. (EFFI 27.11.2012)

TTVK keräsi syksyn mittaan listan levyä jakaneista IP – osoitteista. Helsingin käräjäoikeus myönsi tammikuussa 2012 TTVK:lle oikeuden selvittää lataajien henkilöllisyydet. (EFFI ry, 2013) 67 käyttäjän verkko-osoitteet saatiin talteen. Heistä 28 käytti Elisan laajakaistayhteyttä, joka on helposti tunnistettavissa. TTVK lähestyi laittomia lataajia kirjeitse ja vaati 600

Kaavio 1: Tekijänoikeusasioihin vaikuttavia tahoja. Useat merkittävät toimijat kuuluvat sekä Tekijänoikeusneuvostoon että Tekijänoikeusasioiden neuvottelukuntaan, joista edellinen on vaikutusarvoltaan suurempi. Lainsäädännön kannalta keskeinen operaattori on Opetusministeriö. Käytännön valvontaa toteuttaa etupäässä Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus. Suomalaiseen tekijänoikeuslakiin vaikuttaa vahvasti alan kansainväliset sopimukset.

toimijoihin, jotka jaoteltiin kahdeksaan ryhmään jo lapsipornolain käsittelyn yhteydessä.

Lopuksi huomio kiinnitettiin Sananvapausluokan ryhmiin. Kuten luokittelun yhteydessä analysoin, Helsingin Sanomien artikkeleista ja Electronic Frontier Finland ry:n löytyvät sananvapautta, internetiä ja sensuuria koskevat aiheet ovat mm. seuraavat: Tiedonkeruu internetissä, Hakukonesensuuri, Internetsensuuri ja kirjastot, Moderointi, Vihapuhe, ja Linkittämisen kieltö. Kyseisiin aiheisiin liittyvä tutkimusmateriaali ei sisällä lisätietoa internetsensuurin toimijoista, vaan kaikissa yksittäistapauksissa esiintyvät intressitahot voidaan jakaa jo edeltävien aiheiden (lapsipornolain muodostumisprosessin ja/tai tekijänoikeuden käytännön valvonnan) yhteydessä löytyneisiin toimijoihin. Näin ollen olemme tilanteessa, jossa 14 eri intressiryhmää vaikuttaa internetsensuurin muodostumiseen Suomessa.

TULOKSET

1) Mitä aiheita Suomessa sensuroidaan internetissä?

Suomessa harjoitettavan internetsensuurin voi jakaa pääpiirteissään kolmeen aihepiiriin. Nämä ovat: (1) Immateriaalioikeudet, (2) sananvapaus ja (3) lapsiporno.

Immateriaalioikeuksien kohdalla sensuurin syyt ovat kaupalliset. Sensuurin keskiössä on ennen kaikkea tekijänoikeuksia sisältävä materiaali – elokuvat, musiikki, pelit – jota jaetaan ilmaiseksi vertaisverkostoissa. Kaiken immateriaalioikeuksilla suojatun materiaalin jakaminen ilmaiseksi internetissä on tämän artikkelin kirjoitushetkellä kielletty.

Sananvapauden kohdalla sensuurin syyt ovat edellistä moninaisemmat: niin moraalispedagogiset (kirjastosensuuri), uskonnolliset (vihapuhe), filosofiset (tiedonkeruu), poliittiset (wikileaks), ideologiset (tsetseenisivut) kuin kulttuurisetkin (natsiaiheiden hakukonesensuuri). Toisin kuin muissa luokissa, olennaista tässä luokassa on keskustelun keskittyminen itse sensuuria kohdanneisiin teksteihin ja niiden sisältöön. Tekijänoikeuskeskustelu paneutuu sen sijaan markkinatalouden rakenteisiin ja lapsiporno laittoman materiaalin levittämisen eston välineelliseen toteuttamiseen.

Lapsipornon tapauksessa sensuurin syy on filosofis-ideologis-pedagoginen: lasten suojeleminen. Laiton materiaali halutaan saada pois erityisesti tavallisen tietokoneenkäyttäjän ulottuvilta. Sensuurin keinot ovat tämän luokan ytimessä ja itse sensuurin puiminen jää vähemmälle huomiolle. Lapsipornon sensuuri on kiistämättä tavoiteltava toimenpide.

2) Minkälaisia ovat internetsensuurin käytännöt ja niiden muotoutumisen prosessit Suomessa?

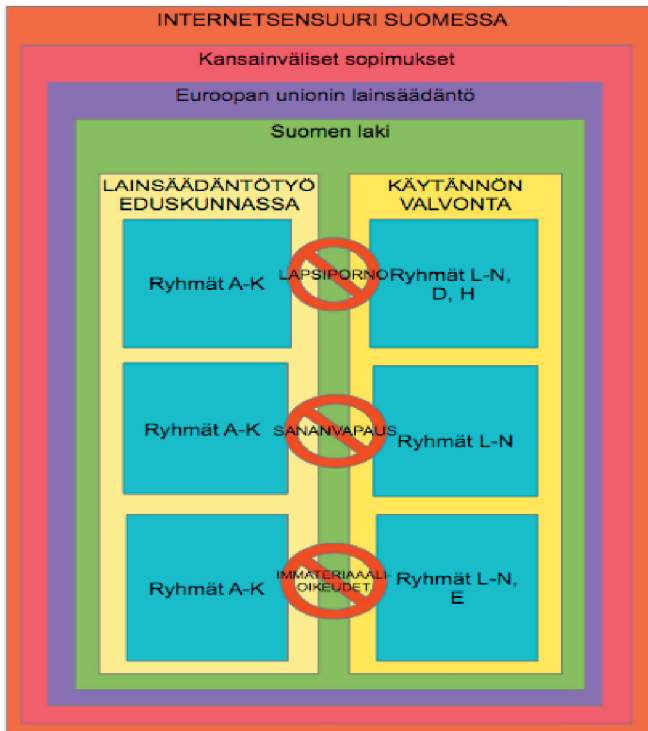
Internetsensuuri pohjaa Suomen valtiossa Suomen lakiin. Lakeja muodostettaessa on otettava huomioon myös kansainväliset sopimukset sekä Euroopan Unionin lainsäädäntö. Lait säädetään Suomessa eduskunnassa, ja prosessiin osallistuvat seuraavat kolme toimijaa: (a) eduskunta, (b) hallitus ja (c) presidentti. Kuten olemme huomanneet, lainsäädäntöön vaikuttaa em. ryhmien lisäksi lukuisia muita toimijoita. Nämä voidaan jakaa seuraaviin ryhmiin: (d) kansalaisjärjestöt, (e) etujärjestöt, (f) ammattiyhdistysliikkeet, (g) työnantajajärjestöt, (h) yksityiset yritykset, (i) ministeriöt, (j) muut valtioelimet ja (k) yliopistot. Kaikki vaikuttavat lakien muodostumiseen mm. osallistumalla asiaa käsitelviin elimiin tai antamalla lakikäsittelyssä tarvittavia lausuntoja.

Säädettyjen lakien noudattamista tulee tietenkin myös valvoa. Valvontaa toteuttavat tahot voidaan lisätä em. listan perään seuraavasti: (l) tuomioistuimet, (m) poliisi ja (n) suojelupoliisi. Kuten tutkimuksen aikana olemme huomanneet, ei internetsensuuria sivuavien lakien valvonta ole jäänyt pelkästään poliisien ja tuomioistuintien harteille. Lapsipornoaiheissa poliisin lisäksi internetin kartoitusta suorittavat kansalaisjärjestöt sekä potentiaalisesti yksityishenkilöt. Tekijänoikeusasioissa etujärjestöt vastaavat lain valvonnasta, koska kyseessä on ns. asianomistajarikos.

Lopputulema on, että internetsensuuria koskevien lakien säätämiseen ja valvontaan kotimaassamme vaikuttaa 14 eri ryhmää yhteiskunnan eri aloilta. Lakien muodostumisen ja valvonnan voi esittää kaaviossa 3 kuvatulla tavalla.

Sensuuri muodostuu näin käytäntönä tai joukkona käytäntöjä, jossa on lakien muodostumisen rakenteita sekä niin lakien tuottamisessa kuin niitä seuraavissakin vaiheissa

Kaavio 3: Internetsensuuri Suomessa: lakien muodostuminen ja valvonta. Kansainväliset sopimukset ja EU:n lainsäädäntö muodostavat pohjan Suomen eduskunnan kansalliselle lainsäädäntötyölle. Kaaviossa esitetyt ryhmät ovat seuraavat: (a) eduskunta, (b) hallitus, (c) presidentti, (d) kansalaisjärjestöt, (e) etujärjestöt, (f) ammattiyhdistysliikkeet, (g) työnantajajärjestöt, (h) yksityiset yritykset, (i) ministeriöt, (j) muut valtioelimet, (k) yliopistot, (l) tuomioistuimet, (m) poliisi ja (n) suojelupoliisi. Eri sensuuriluokkiin liittyvät toimijat on merkitty omiin laatikoihinsa.

erilaisia toimintarooleja. Osa näistä rooleista perustuu lakeihin, osalle taas on muodostunut vakiintunut asema näihin lakeihin ja niiden mukaisiin rakenteisiin perustuvan toiminnan ja käytännön puitteissa. Näin katsottuna sensuuri laajana ja moniulotteisena käytäntönä tuottaa lopputuloksen, johon on vaikuttamassa monenlaisia intressejä ja arvoja useilta yhteiskunnan eri kentiltä.

PÄÄTELMÄT

Suomalaiseen internetsensuuriin vaikuttavien tahojen määrä on huomattavan suuri. Tämän tutkimuksen löytämistä 14 ryhmästä yksitoista vaikuttaa sensuurilakien muodostumiseen eduskuntakäsittelyä ennen tai sen aikana. Kirjo on

laaja ja sisältää monia yhteiskunnallisen toiminnan positioita. Valta on jakautunut laajalle, mutta tiettyjä keskittyymiä on havaittavissa. Lapsipornon osalta suurinta valtaa pitää suojelupoliisi. Immateriaalioikeuteen liittyvissä asioissa opetusministeriö sekä Tekijänoikeuden tiedotus – ja valvontakeskus nousevat korostuneeseen rooliin. Sananvapauden osalta yhtä tai muutamaa vallan majakkaa on em. aihepiirejä hankalampaa paikantaa.

Digitaalisessa maailmassa varastaminen vähentää teokselta vaihtoarvoa. Tämä on mullistanut vanhan analogisen ajan ansaintalogiikan esimerkiksi säveltäjien osalta. Keskustelu siitä, miten keinotekoisista digitaalista niukkuutta pitäisi ylläpitää tai pitäisikö tiedostojen kopiointi ja jakaminen jopa kokonaan sallia, painottuu usein

ensimmäiseen vaihtoehtoon. Tekijänoikeusjärjestelmien kartoittaminen kansainvälisesti sekä uusien immateriaalioikeusjärjestelmien perusteleminen ja mahdollistaminen ovat jatkotutkimuksen tärkeitä osa-alueita. Muissa Pohjoismaissa, erityisesti Ruotsissa ja Tanskassa Euroopan Unionin jäsenenä, tilanne on vastaava Suomen tilanteen kanssa. Norjassa EU:n lainsäädännöllä ei ole merkitystä, mutta kansainväliset sopimukset rajoittavat vertaisverkkojen toimintaa samoin kuten muissa Pohjoismaissa. On huomionarvoista, että erityisesti Ruotsi on profiloitunut tekijänoikeusasioissa sekä hyvässä että pahassa. Maailman suurin vertaisverkkosivusto, The Pirate Bay, on ruotsalainen keksintö, kuten myös laillinen ja uusi digitaaliseen musiikin kulutukseen kehitetty ohjelmisto, Spotify. Verrattuna esimerkiksi Pohjois-Amerikkalaiseen käytäntöön, jossa kuluttajat hankkivat musiikkikappaleet omalle koneelleen ostamalla, pohjoismaainen tapa kuluttaa musiikkia streamaamalla on uusi ja tuore ilmiö. Tämä vaikuttaa luonnollisesti muusikoiden ansioihin, eikä liene kenenkään intresseissä vähentää heidän rahallisia ansioitaan. Kysymys siitä, onko vertaisverkkojen tarkkailujärjestelmä tähän paras keino, on jatkotutkimuksen tärkeä aihe.

Sananvapauden nimissä on mahdollista sanoa, kuvata tai kirjoittaa mitä tahansa, ottamatta huomioon potentiaalisen kuulijakunnan arvostuksia, uskomuksia, tabuja ja tapakulttuuria. Tämän aiheen kohdalla tämän artikkelin tulokset jäävät riittämättömiksi. Löydetyt ryhmät ovat kukin itsenäisinä aiheina riittävän merkittäviä oman tutkimuksen kohteiksi, tiettyyn yksittäiseen tilanteeseen kohdistuvan analyysin materiaaliksi. Tässä mielessä tutkimukseni luokkajako voi pitää liian yleisenä mallina. Kehys- ja diskurssianalyysin avulla suoritettu tutkimus, jossa vaikkapa vihapuheen osapuolten näkemykset ja niiden perusteet sekä diskurssin teemat ja rakenne tulevat kuvatuksi, voi muodostua seuraavaksi mielenkiintoiseksi tutkimuskohteeksi. Jussi Halla-ahon tapaus, jossa rasistiset kirjoitukset voidaan näkökulmasta riippuen nähdä myös älykkäänä sananvapauden rajojen kokeiluna ja kirjoittaja jopa eräänlaisena sananvapauden marttyyrinä, sisältää erittäin mielenkiintoista problematiikkaa uuden median vaikutuksista yhteiskuntamme keskustelukulttuuriin. Tässä yhteydessä asian tarkempi puiminen on kuitenkin mahdotonta, vaan se vaatisi oman artikkelinsa.

Lapsipornon kohdalla sensuuria voi pitää

varauksetta hyväksyttävänä ja tarpeellisenä. Tietokoneen peruskäyttäjän ei ole syytä löytää surfatessaan vastenmielisiä, laitonta ja loukkaavaa materiaalia. Kuitenkin voidaan kysyä, kuinka moni tavallinen kansalainen törmää lapsipornoon tietokonetta arjen tasolla käyttäessään? Laki lapsipornon levittämisen estotoimista voi kritisoida juuri sen vähästä vaikutuksesta lapsipornoteollisuuden ehkäisemisessä. Myös se, että sensuurin kohteeksi joutuneiden sivustojen lista on salainen, tuntuu oudolta demokraattisessa valtiossa. Listan oikeellisuutta ei valvo tällä hetkellä kukaan. Listalle voi päätyä helposti sivuja, jotka eivät sinne kuulu. Perustuslain 106 §:n mukaan tuomioistuimen tulee antaa etusija perustuslaille niissä tilanteissa, joissa tavallisen lain soveltaminen johtaisi perusoikeuksien loukkauksiin. Perustuslaki kieltää ennakkosensuurin, joten lapsipornon sensurointijärjestelmän on oltava vapaaehtoinen. Lapsipornolaki perustuukin operaattoreiden oikeuteen ”tarjota palvelujaan siten, että niiden avulla ei ole pääsyä lapsipornosivustoihin”. Eli mikäli oikeutta ei käytetä, laki on merkityksetön tai sitä kiristetään – ehkä. Lainsäädännön tilannetta voisikin ironisesti verrata ravintolaan, jonka seinällä roikkuisi kyltti: ”Jos ette lopeta tupakointia, niin saatamme kieltää sen.”

Hyväksytty julkaistavaksi 9.6.2014.

LÄHTEET

- Deibert, Ronald & Palfrey, John & Rohozinski, Rafal & Zittrain, Jonathan (2010): *Access controlled: The Shaping of Power, Rights, and Rule in Cyberspace*. Massachusetts: MIT.
- Eduskunta. Eduskunta. <http://web.eduskunta.fi/Resource.phx/eduskunta/index.htm?lng=fi>. (Käytetty 21.2.2013)
- Ekholm, Kai (2002) *Kielletyt kirjat 1944 – 1946: yleisten kirjastojen kirjapoistot vuosina 1944–46. Things to Come*. Jyväskylä
- Electronic Frontier Finland ry. (2002-2012). *Lehdistötiedotteet*. <http://www.EFFI.org/julkaisut/tiedotteet/> (käytetty 1.1 – 1.4 2013) sekä EFFI: Tutkimusraportti Helsingin käräjäoikeuden ja poliisin toiminnasta ns. Chisugatessa. <http://www.ffi.org/kirjeet/121127-ffi-tutkimusraportti-chisugate.html> (käytetty 26.4.2013)
- European Unioni (2013). *Päätöksenteon eteneminen EU:ssa*. <http://europa.eu/about-eu/basic->

- information/decision-making/procedures/index_ fi.htm. (käytetty 1.2.2013)
- Facebook. Aki Wequ Nylund. <https://www.facebook.com/aki.w.nylund/posts/10151139041245079>. (käytetty 23.4.2012)
- FINLEX - valtion säädöstietopankki. Finlex. www.finlex.fi. (käytetty 1.1.2013 – 25.4.2013)
- Haarmann, Pirkko-Liisa (2005): Tekijänoikeudet ja lähioikeudet. Talentum: Helsinki
- Haarmann, Pirkko-Liisa (2006): Immateriaalioikeus. Talentum: Helsinki.
- Helsingin Sanomat (2002-2012). Näköislehdet ja arkisto. <http://www.hs.fi/paivanlehti/arkisto/> (käytetty 1.1 – 1.4.2013)
- Innanen, Antti & Saarimäki, Jarkko (2012): Internetoikeus. Edita: Helsinki.
- Jakobson, Roman (1960): Teoksessa: Linguistics and Poetics. Style in Language, ss. 350-377. ed. by T. Sebeok. Cambridge, MA: M.I.T. Press
- MacKinnon, Rebecca (2009) China's Censorship 2009: How companies censor bloggers. First Monday: Peer reviewed journal on the internet (14) 2
- Müller, Beate (2004) Censorship and Cultural Regulation. Teoksessa: Critical Studies. Censorship and Cultural Regulation in the Modern Age, ed. by Beate Müller. Amsterdam: Rodopi B.V.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2013). Tekijänoikeusjärjestelmä ja toimijat. http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/tekijaenoikeusjaerjestelmae_ja_toimijat/?lang=fi (käytetty 11.4.2013)
- Poliisi (2013). Poliisi. <http://www.poliisi.fi>. (Käytetty 23.2.2012).
- Rytinki, Markus (2013). Internetsensuuri Suomessa. Informaatiotutkimuksen pro gradu-tutkielma. Oulu: Oulun yliopisto.
- Saariluoma, Liisa 1990: Eksaktius, tiedonintressi ja kirjallisuudentutkimuksen käsitteet. Teoksessa Liisa Saariluoma (toim.): Kirjallisuuden tutkimuksen ja opetuksen funktiot. KTSV 44. Helsinki: SKS.
- Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Schauer, Frederick (1998) The Ontology of Censorship. Teoksessa: Censorship and silencing: practices of cultural regulation, ed. by Robert Post. Los Angeles: The Getty Research Institute Publications and Exhibitions Program.
- Tekijänoikeuden tiedotus – ja valvontakeskus ry (2012). Chisugatessa sovinto. <http://antipiracy.fi/ajankohtaista/276/chisugatessa-sovinto/> (käytetty 23.3.2013)
- Valtiopäiväasiakirjat; HE 99/2006 vp; PTK 79/2006 vp; LiVM 20/2006 vp; PTK 114/2006 vp; EV 159/2006 vp. <http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/akxhaku.sh?lyh=''?kieli=su>. (käytetty 1.1.2013 – 25.4.2013.)
- Yle X Popuutiset (2012) TTVK perui vaatimuksensa Chisugate-tapauksessa – poliisi ei enää tutki. <http://ylex.yle.fi/uutiset/popuutiset/ttvk-perui-vaatimuksensa-chisugate-tapauksessa-poliisi-ei-ena-tutki>. (käytetty 22.2.2013)